

A kádárizmus egyházpolitikája – A pártdirektíváktól a titkosszolgálati akciókig ^[1]

A kádárizmus mint hatalomgyakorlási mód szemléletesen mutatható be az egyházpolitika területén. A legérzékletesebb példákat talán az illetékes állambiztonsági részlegek iratai szolgáltatják, feltárva a pártállam komplex működését. Ám az alábbiakban nem a közérdeklődés homlokterében álló titkosszolgálati aktákból (ügydossziékból, „ügynökaktákból”) közlünk részleteket. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött belügyi és pártanyagok révén a rezsim mindennapi, üzemszerű működése ragadható meg érzékletesen. A dokumentumok egyszersmind bizonyítják, hogy az egyházakkal kapcsolatos eljárások alapsémái – a rendszeren belüli elmozdulás ellenére – változatlanok maradtak egészen 1989-ig.

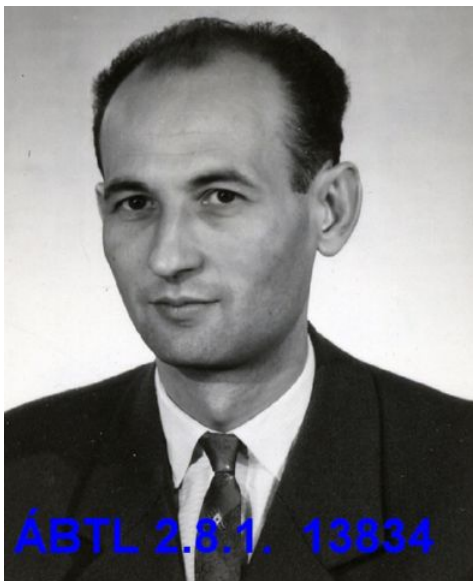
Bevezető

A hazai jelenkortörténet-írásban az évezredforduló után megjelenő kádárizmus fogalma^[1] hasznos elemzési eszköznek kínálkozik az egyháztörténeti kutatások számára is.^[2] A hatvanas évektől a kádári rezsim az egyházpolitikát elsősorban a „szövetségi politika”^[3] részeként értelmezte, lényegében egyenlőségjelet tettek e kettő közé a hivatalos deklarációkban. Az egyházpolitika tehát sok szempontból valóban a kádárizmus esszenciájaként értelmezhető, s ezen a területen részletesen bemutatathatók a hatalomtechnikai machinációk, legyen azok célja a megfélemlítés, a manipuláció, a kegygazdálkodás vagy éppen a rendpárti kooperáció.

A Magyar Szocialista Munkáspárt vezető testületeinek az egyházakkal kapcsolatos határozatait már több mint két évtizede elemzi a történeti irodalom.^[4] A központi pártdirektívák egyes titkosszolgálati,^[5] diplomáciai^[6] vetületei éppúgy ismertek, mint a meghatározó egyházi személyek sorsát^[7] befolyásoló döntések. A pártközpont iratain túl a döntések végrehajtásában kulcsszerepet játszó (az érintett intézményekkel kooperáló) állambiztonsági szervek belső iratai a mindennapi eljárások életszerű lenyomatai. Ezek révén esetenként a politikai megrendeléstől a végrehajtásig nyomon követhető egy ügy alakulása.

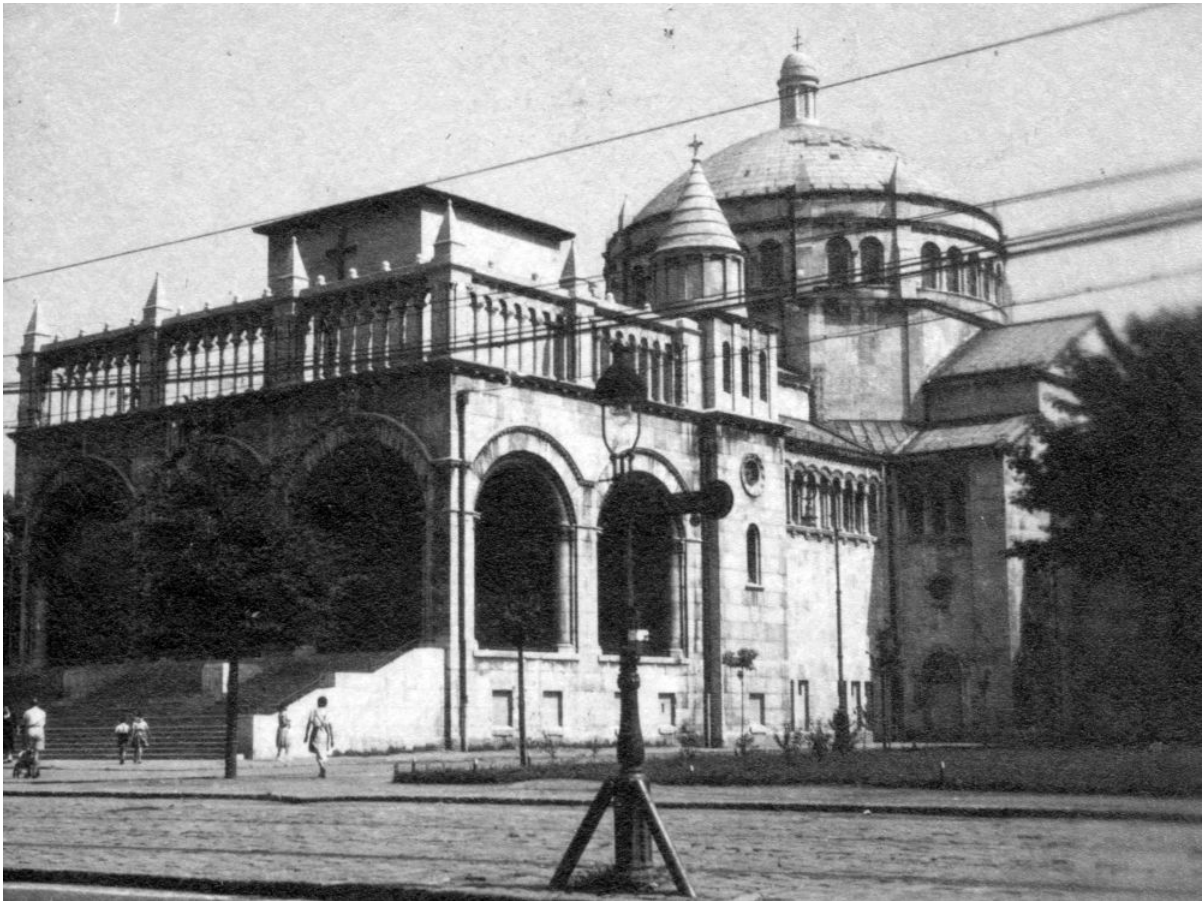
Az alábbiakban két belügyi (állambiztonsági) eligazítást és két MSZMP-alapszervezeti beszámolót közlünk. A titkosszolgálati, illetve pártzsargonban megfogalmazott összegzések ugyanazoknak a hatalomtechnikai intézkedéseknek a különböző oldalát mutatják meg. A vizsgált értekezletek érdekessége, hogy a területtel kapcsolatos kutatásoknak köszönhetően ezeknek az üléseknek a hallgatói, a gyűlések résztvevői mára személyenként is megismerhetők.^[8] Sőt, a közvélekedéssel ellentétben jelenleg az állomány, a hivatásos operatív tisztek, a tartótisztek működése jóval nagyobb arányban megismerhető, mint az általuk együttműködésre birt hálózati személyeké.

Az egyházi elhárítás általános feladatait a „Cég” egyik legsikeresebb kádere, *Harangozó Szilveszter*^[9] foglalta össze 1979-ben a Belügyminisztériumban tartott országos értekezleten. Az eligazítás során a kádárlista panelek (vallásszabadság biztosítása, állam és egyház jó kapcsolata, stb.) hangoztatásán túl katonás tömörséggel összegezte az állambiztonsági tevékenység legfontosabb elveit. Referátuma áttekintést adott a rendelkezésre álló állományról, valamint a III/III-asok kapcsolatrendszeréről is. (Lásd az 1. számú dokumentumot!)

Harangozó Szilveszter

A szöveg elhangzásának időpontjában az egyházi elhárítás sokak szerint már az állambiztonság sikerágazatának számíthatott, valamint megbízható „beszállítójává” vált a szakpolitika illetékes elvtársainak és irányító szervezetének, az Állami Egyházügyi Hivatalnak. Alig három évvel később az MSZMP PB határozata^[10] következtében került ismét terítékre az egyházi elhárítás problémaköre a belügyi vezetők országos értekezletén. A kisközösségekkel kapcsolatos manipulatív titkosszolgálati akcióisorozat jellegzetes kádári technikákat vonultatott fel. Harangozó Szilveszter eligazítása során nyíltan beszélt a *Bulányi György*^[11] kötődő közösségek és a Regnum Marianum^[12] csoportjai közti ellentétek titkosszolgálati eszközökkel való szításáról, valamint a bizalmi kapcsolatok megtörését célzó, személyre szóló intézkedésekről, melyekben eddigre mind neki, mind beosztottjainak már megfelelő rutinja volt. (Lásd a 2. számú dokumentumot!)

Az ún. Regnum Marianum templom, 1947

Forrás: Fortepan

A hatvanas évektől a rendszerváltásig a művelődés-, kultúr- és egyházpolitikával összehangolt eljárások kulcsszava a bomlasztás lett. A korszak intézkedési terveiben négy szinten próbálták megtörni a bizalmi kapcsolatokat: 1. az egyházak között, 2. az egyházi vezetés és a hívek között, 3. a különböző csoportok, közösségek (gyülekezetek, szerzetesrendek, kisközösségek, stb.) között, illetve 4. a közösségeken belül. Az „oszd meg, és uralkodj” ősi elvének modern alkalmazása végső soron az egész társadalom atomizálását célozta.

Amint arra az alábbi megszólalások is visszatérően utaltak, a távlatos társadalom-átalakítási célokat megfogalmazó egyházpolitikát a központi és megyei párt- és államigazgatás számos szereplőjének kooperációja működtette. A terület menedzselésében szerepet kaptak az egyházügyi illetékesek, a pártfunkcionáriusok, a népfront-aktivisták vagy éppen az állambiztonsági szakemberek. A hatalmi gépezetben a Belügyminisztérium (ezen belül az állambiztonsági részlegek) pártszervei lényeges transzfer szerepet töltek be. A BM III/III-1 alapszerveinek taggyűlési jegyzőkönyvei, beszámoló jelentései érzékeltetik, miként csapódott le egy-egy politikai direktíva vagy közvetlen „politikai megrendelés” a mindennapokban, illetve a végrehajtás szintjén miként látták ezt. **(Lásd a 3. számú dokumentumot!)**

A pártanyagokban gyakran szereplő formula, a „*szakmai munka segítése pártpolitikai eszközökkel*”^[13] a különböző hatalmi technikák (tárgyalás, elbeszélgetés, nyomásgyakorlás, megnyerés, manipuláció, megfélemlítés stb.) összehangolását jelentette. **(Lásd a 4. számú dokumentumot!)**

A korabeli pártzsargonban írt dokumentumok azért is tekinthetők hiánypótlónak, mivel a kutatható állambiztonsági iratok közül lényegében hiányoznak a középszintű (egy-egy eljárással vagy egy-egy osztály működésével kapcsolatos) egyeztetésekről szóló dokumentumok. Sajátos kivétel egy 1989. júniusi osztályértekezlet jegyzőkönyve,^[14] amelyben a belső egyeztetés bizalmi légköréből, illetve a rendszer bomlásából adódóan kendőzetlenül fogalmazódtak meg a belső elhárítás, végső soron a rezsim célkitűzései. Ekkor *Horváth József* csoportfőnök az állambiztonság múltbeli tevékenységét értékelve a legfontosabb intézményi partner, az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetése után igyekezett újrapozicionálni a részleg munkáját. Esmefuttatása a nyers hatalomtechnikai törekvések összegzéseként és beismeréseként is olvashatók, és egyben az állambiztonság átalakítási, átmentési törekvéseinek az egyik jellegzetes dokumentuma.^[15] **(Lásd az 5. számú dokumentumot!)**

Dokumentumok

1.

Harangozó Szilveszter jelentése az egyházi reakció helyzetéről, az ellene folyó munka tapasztalatairól, valamint a további feladatokról

1979. szeptember 21.

– részlet –

Állambiztonsági munkánkat három fő irányban folytatjuk:

- a külső és belső reakció erők terveinek, tevékenységének felderítése, elhárítása az illetékes szervekkel^[16] széles körű és folyamatos koordinációja alapján
- az egyházak lojális erőinek védelme, fejlesztése, a reakciós elemekkel szembeni intézkedések támogatása operatív eszközökkel^[17]
- az egyházak lojális tagjai nemzetközi tevékenységének támogatása operatív módszerekkel.^[18]

Az illetékes állami szervekkel koordináltan kezdeményezett és végrehajtott politikai és operatív ellenintézkedések rendszerével biztosítani lehetett, hogy a reakció nem volt képes jelentős bázist képezni. Sikeresen akadályoztuk, hogy ne tudjon kinevelni „zászlóvivőket”, erőiket egyesíteni képes vezérégyenéseket.

[...]

A terület különösen nagy politikai érzékenységet figyelembe véve a munka középpontjában a megelőzés áll. Előtérbe került a politikai, egyházkormányzati, államigazgatási és egyéb intézkedések alkalmazása. Mindezek eredményeként az ellenséges törekvések nem fejlődtek büntetőeljárás igénylő bűncselekményekké, hanem alapvetően „belső egyházi ellenzéki” keretbe szorultak. (Jelenleg hazánkban egyházi személy politikai bűncselekmény miatt nincs elfelve.)[19]

Az egyházi reakció elhárítás vonalán végzett munkát 1974-ben miniszterhelyettesi értekezlet tárgyalta meg, s jónak ítélte. A külső és belső egyházi reakció terveinek, tevékenységének felderítése, elhárítása az ott született állásfoglalásnak megfelelően azóta is erősen centralizált munkaszervezéssel, az illetékes állami, társadalmi szervekkel koordinálva folyik. A feladatok végrehajtásához megfelelő operatív erők, eszközök, pozíciók és módszerek állnak rendelkezésre. Az operatív munka egy tradicionálisan, hosszú távra kiépített erős és stabil hálózati bázisra[20] épül, amely hatékony felderítő, befolyásoló, megelőző és elhárító feladatok végrehajtására alkalmas.

Ez biztosíték arra, hogy a különböző egyházi központok, szervezetek, intézmények terveiről, tevékenységéről további ismereteket szerezzünk, birtokukban hatékony ellenintézkedéseket tegyünk, támadólagos lépéseket kezdeményezzünk irányukba. A beutazó külföldi egyházi személyekkel kapcsolatosan részben ellenőrzésre, részben befolyásolásra biztosít lehetőséget.[21] Nagy szerepet játszik a magyar egyházak problémáinak, gondjainak megértésében, eredményeik elismertetésében. Alkalmas arra, hogy a belső egyházi reakció tevékenységét, törekvéseit felszínre hozza, az ellenakciók végrehajtásához hozzájáruljon, és azok eredményességét elősegítse. Az egyházakban lévő reakció támadásával szembeni munkában nagy jelentőségű a BM érintett központi és területi szerveivel való szoros és folyamatos együttműködés. A korábbi eseti jellegű munkakapcsolat folyamatos együttműködéssé fejlődött, mely külföldön és hazai bázison egyaránt megvalósul. Célja és eredménye hatékony megelőző és befolyásoló ellenakciók végrehajtásában, az egységes ellenzék kialakulásának megakadályozásában realizálódik. E tekintetben a nyílt vagy operatív intézkedések, lépések koordinálásának esetenkénti elmulasztása okoz bonyodalmat és gondot. Az utólagos rendezés kényszerhelyzeteket teremt.

A baráti szocialista országok állambiztonsági szerveivel is egy hagyományosan aktív együttműködés alakult ki. Folyamatos információcsere zajlik. Rendszerek a két- és többoldalú tárgyalások, amelyek általános folyamatok mellett egyre inkább konkrét akciók, ügyek során is létrejönnek.

Alapjában véve végbement, és tovább erősödik a baráti szocialista országok állambiztonsági szerveinek erőit integráló folyamat. Együttműködésünk újabb elemeként jelentkezik, hogy operatív eszközeinkkel kölcsönösen segítjük elő a szocialista országok egyházi progresszív erőinek összefogását és közös fellépést elsősorban nemzetközi téren. Operatív szerveinket jobban aktivizáljuk az egymás országaiban tevékenykedő belső egyházi reakciók felderítésére, visszaszorítására, illetve pozitív befolyásolásukra. Ilyen irányú együttműködésünk jelenleg elsősorban a Szovjetunió Állambiztonsági szerveivel van kibontakozóban.

Állambiztonsági munkánk fontos alkotó eleme a politikai és állami szervekkel való szoros együttműködés. Ennek keretében az illetékes pártszerveket rendszeresen tájékoztatjuk az egyházi reakció tevékenységéről és az egyházakban tapasztalható –politikai szempontból figyelmet érdemlő–jelenségekről.[22] Igény szerint részt veszünk a megyei pártbizottságok által rendezett egyházpolitikai helyzetet elemző és a tennivalókat meghatározó koordinációs értekezleteken. Az érintett állami szervek felé szignalizációs tevékenységet folytatunk a hatáskörükbe tartozó vagy a területüket érintő konkrét kérdésekről, zavaró jelenségekről. Tapasztalataink szerint jelzéseinket szívesen fogadják és megteszik a szükséges intézkedéseket.

Külön ki kell emelni az Állami Egyházügyi Hivatallal – és a megyei tanácsok egyházügyi titkáraival – kialakult szoros és folyamatos elvtársi munkakapcsolatot. Az együttműködés során rendszeresen tájékoztatjuk egymást tapasztalatainkról, egyeztetjük elképzeléseinket, tervezett lépéseinket. Ennek során érvényesítjük azt az elvet, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel mindegyikünk a reá háruló feladatokat végezze, de ez ugyanakkor egymás kiegészítését jelentse. Megítélésünk szerint az AEH-val való együttműködésünk céltudatos, termékeny és hatékony.[23]

Az egyházi reakció elhárítás területén országosan 89 fő dolgozik, 50%-a 10 év felett ezen az elhárítási területen.[24] A terület sajátossága igényli is az állomány stabilizását, miután képzett ideológiai ellenfelekkel kell sajátos politikai együttműködést biztosítani. Állományunk az egyházpolitikai érdekeket és igényeket ismeri, szakmailag ezek figyelembevételével dolgozik. Mindezt a pártszervek és szervezetek sokrétű, mindennapos politikai felvilágosító, nevelő és mozgósító tevékenységgel segítették elő.[25]

Jelzet:MNL OL XIX-B-1-x-10-38-7-1979. –Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az államigazgatás felsőbb szervei, Belügy, Belügyminisztérium, Országos és Főkapitányi értekezletek – Eredeti, gépelt.

2.

Harangozó Szilveszter vezérőrnagy referátuma a történelmi egyházakon belüli illegális bázisközösségi és egyéb mozgalmakról

1982. május 21.

– részlet –

Egyházpolitikai és állambiztonsági szempontból elsősorban a Bulányi-féle bázisközösség és a Regnum Marianum felosztott papi közösség tagjai által szervezett ifjúsági mozgalom érdemel kiemelt figyelmet. [...] A Bulányi-féle bázisközösségi mozgalom alapvető célja az őskeresztény katakomba egyházhoz való visszatérés, amely a világi és az egyházi hatalomtól függetlenül – ha kell, azzal ütközve – éli belső életét. [...] A mozgalom hatása ez idő szerint 2000 főre tehető, ebből megközelítően 250 tudatosan ellenséges, aktívan fellépő személy, közülük mintegy 60 papi személy. [...]

Céljuk, módszereik, körülményeik ismerete az egyházpolitika alkalmazása nyomán egyértelművé vált, hogy a mozgalom ellen állami adminisztratív eszközök alkalmazásának mellőzésével hosszú távú harcra kell berendezkedni. Olyan helyzetet kell teremteni, amelyben döntő módon mi határozzuk meg a harc helyét, formáját és módszereit. Mindezek alapján illetékes politikai és állami szervekkel egyetértésben kidolgoztuk operatív munkánk célkitűzéseit. Fő törekvésünk, hogy az ellenük folyó harc lehetőleg először: az egyház progresszív erőinek aktivizálásával, másodsor az egyházi keretek között, harmadszor az egyház fegyelmét, egységét bomlasztó tevékenységük ellen bontakozzon ki.

Ennek érdekében biztosítottuk a folyamatos, mélyreható felderítést. A megszerzett adatokat, egyházbomlasztó tevékenységet bizonyító dokumentumokat figyelemfelhívó céllal tervszerűen részben állami hivatalos úton, részben operatív módon eljuttattuk a Vatikánhoz, a Piarista Generáliához, magyar egyházi vezetőkhez, a lojális egyházi erőkhez. Ezzel sikerült a progresszív egyházi erőket velük szembeállítani, a mozgalom egyházbomlasztó tevékenységét, a harc központi kérdésévé és területévé tenni. Ezeket az adatokat felhasználtuk a bázisukon végzett operatív munkában is.

[...]

Egyházi vizsgálatokra és fegyelmi intézkedésekre került sor, amit operatív kombinációkkal és akciókkal segítettünk. Az intézkedések, fellépések soraikat megosztották, viták kezdődtek a mozgalom további sorsát, tevékenységét, taktikáját illetően. Sokan elbizonytalanodtak, illetve a bázisközösség másféle formájának kialakítását látogatják. Továbbra is feladatunknak tartjuk elérni, hogy a jelenlegi nyílt ütközés időszakában a belső konfliktusok tovább csökkentsék egységüket, erejüket. Gondjaik, nehézségeik fokozása érdekében operatív információk felhasználásával széles körben ismertté tesszük a vezetők egyházi morált súlyosan sértő magatartásbeli hibáit és emberileg elítélendő személyiségjegyeit. [...]

A Regnum Marianum felosztott papi közösség a római katolikus egyházon belüli ifjúsági pasztorizációt (sic!) folytató irányzat. Alapvető célkitűzése az ifjúság világnézeti és vallás erkölcsi befolyásolása, az ifjúsági vezető elit kiválasztása, képzése. Felosztatása után is ezt a tevékenységet illegálisan, a hatalommal gyakran ütközve folytatta.[26] Az erőgyűjtés és megújulás lehetőségeinek biztosítása érdekében tartózkodtak a nyílt politikai és egyéb törvénybe ütköző cselekményektől...

[...]

Adataink alapján illetékes állami szervekkel egyeztetve úgy értékeltük, hogy a két illegációval szemben egyidőben az egyház progresszív erői hatékonyan nem képesek fellépni, ezért egymással való érdekütközésüket tűztük ki célul. Tudomást kellett venni, hogy a legalitást vállaló regnumi vezetők tevékenységük kiszélesítéséhez nagy lehetőségekhez jutnak. Amint az várható volt, jelentős eredményeket értek el. Jelenleg mintegy 1500–2000 fő – zömmel középiskolás, főiskolás, egyetemista, fiatal értelmiségi – tartozik egyházi csoportjaikhoz. Ezekre biztosítják világnézeti és kis mértékben politikai befolyásukat. A jelenlegi helyzetben a közigazgatási és egyházkormányzati intézkedések útján kell csökkenteni a gyakori, tömegeket mozgató, demonstratív rendezvények szervezését.

Egyidejűleg nekünk az illegális tevékenységet folytató regnumosokkal szemben alkalmaznunk kell a felderítő, ellenőrző tevékenységet folytatók ütköztetését. A Regnum a jelenlegi tevékenységi formájában potenciális veszélyt jelent, mivel a legális egyházi élet tevékeny résztvevőjeként továbbra is fenntartja a szándékát arra, hogy kellően megerősödve belülről gyakoroljon kényszerítő hatást az egyházi vezetésre, lojalitásuk csökkentésére, a fiatalok körében folytatott munkájuk szélesítésére.

A fentiekén kívül a katolikus egyházban a hierarchia irányítása alatt számtalan kisközösség működik. Ezekben a csoportokban ellenséges politikai tevékenység nem folyik, de zártságuk az ellenséges erők számára bizonyos behatolási lehetőséget tartalmaznak, ezért szükséges tevékenységük folyamatos figyelemmel kísérése. Egyébként is operatív intézkedést jórészt nem igényelnek.

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-x-10-38-4-1982 – Eredeti, gépelt.

3.

Az MSZMP BM 5/1 alapszervezet beszámoló jelentése

1979. november 27.

– részlet –

Pártpolitikai munkánk központi feladata volt a szakmai munka még jobb végzéséhez szükséges felkészítő és mozgósító feltételek biztosítása. Szorgalmaztuk a szakmai munkával összefüggő határozatok, ezen belül elsőrendűen az egyházpolitikai határozatok jobb megismerését és a szakmai munkában ezekhez való igazodást. Az egyházpolitikai határozatok érvényesülésének operatív úton való segítése állandóan szem előtt tartott feladat. Eredményes megvalósításában találkozott az egész alapszervezetünk tagságának szándéka, mikor igényelték, hogy a vezetőség a pártoktatás keretében szervezzen „valláskritikai” szemináriumot. [27] A határozatok tanulmányozása, a valláskritikai szeminárium, valamint olyan felkészült, tájékozott és legilletékesebb előadók biztosítása mint az ÁEH vezetői [28] megteremtették az a feltételt, hogy tagságunk naprakészen tájékozódott az egyházpolitikai helyzetéről, annak legfontosabb összefüggéseiről. [...]

Több rendezvényünkön is felvetették az elvtársak, hogy a tájékoztatást célszerű kiterjeszteni azokra az elvtársakra is, akik a megyékben párhuzamosan hajtanak végre a miénkkel azonos feladatokat. Szakmai parancsnokainak megvalósították a feltételt. Több megyében tájértekezleten vettek részt, esetenként az ÁEH vezetőit is megnyerték megyei konzultációra. Sikerült a központi állományt és a megyei elvtársakat közös tájékoztatásra összevonni. Ezt a kapcsolatot társadalmi rendezvényeinken tovább fejlesztettük. Erőfeszítéseink hozzájárultak ahhoz, hogy a megyei párhuzamos szerveknél megelénkült az ügyszerű feldolgozó munka.

Jelzet: MNL OL M-KS-842-5-1 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az 1945 utáni munkáspártok iratai, Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP BM III/III. Csoportfőnökség Bizottsága, Csúcsvezetőségek, alapszervezetek – Eredeti, gépelt.

4.

Az MSZMP BM 5/1 alapszervezet beszámoló jelentése

1982. december 15.

Az állam és az egyház közötti viszonyt új problémák – mint pl. az erőszakmentesség túlhangsúlyozása, a katonai szolgálat teljesítésének megtagadása [29] – kielégésével igyekeznekrontani, melyekkel elsősorban a közvéleményt, de a nyugati támogatást is igyekeznek megnyerni. E célt szolgálja a katolikus egyházban a bázisközösségi mozgalom, [30] protestáns és kisegyházak esetében pedig a szakadár tevékenység. [31]

Igyekeznek a különböző egyházvezetés és államellenes irányzatokat összefogni, egységbe vonni. Felfigyeltek és érdeklődnek a polgári ellenzéki törekvések iránt. Az egyházi körökben tevékenykedő ellenséges csoportok együttműködésének kialakulását megakadályoztuk, a polgári ellenzék részéről mutatkozó kapcsolatépítés azonban mind erőteljesebb. Tapasztalataink szerint elhárító tevékenységünk következtében ugyan nem tudtak átütő eredményt elérni, de céljukról nem mondtak le, személyes kapcsolatok kiépítése útján igyekeznek a feljük irányuló érdeklődést felerősíteni.

A feszült nemzetközi helyzet, a növekvő nehézségeink, belső problémáink élnkítőleg hatnak az egyházi reakció tevékenységére. Az év során eredményesen oldottunk meg egy sor nagyon nehéz, hosszabb távra is kiható feladatot. Ezek érintették osztályunk szinte teljes feladatkeretét, kiterjedtek egyházpolitikai és operatív érdekeink biztosítására. Pl. sikerült egy pár szép és ígéretes beszervezést végrehajtani, [32] másokat hatékonyan foglalkoztatni, az „adlimina” látogatás [33] és a zsidó ünnepek zavartalanságának biztosítása, a „Terjesztők” és „Hinduk” [34] fn. bizalmas nyomozásokban operatív játszmák folytatása, stb.

Ugyanakkor egy pár kérdésben nem sikerült a kívánt mértékben előrelépni. Így pl. a hálózatépítő munka üteme és mértéke még mindig nem éri el, illetve nem követi a szükségletet, az operatív tevékenység kivitelezése nem mindig elég célratoró és időtartamuk gyakran indokolatlanul elhúzódik, jelentőszolgálatunk ugyan javult, de nem mutat egyenletességet.

Mindezek konkrétabb, mélyebb elemzése a közeljövőben történő szakmai értekezletek feladata, itt csupán a szakmai munka pártpolitikai eszközökkel történő segítése érdekében villantottunk fel néhány jelenséget példaként.

Az év során végzett szakmai munkánk alapján megállapítottuk, hogy alapszervezetünk tagságára döntően a fegyelmezett munkavégzés jellemző. Párttagjaink közül 1982-ben hat et. kitüntetésben, tizenkilenc et. dicséretben és pénzjutalomban részesült. [35]

Jelzet: MNL OL M-KS-842-5-22 – Eredeti, gépelt.

5.

Horváth József vezérőrnagy, a BM III/III csoportfőnökének referátuma

1989. június 13.

– részlet –

Az Állami Egyházügyi Hivatal – éppen az eddigi társadalmi – politikai modell törvényszerűségei szerint – olyan szerv volt, amelyet kiszolgáltunk adatokkal, információkkal, igényeket fogalmaztunk meg a mi részünkről, vagyis egy szoros együttműködés volt a speciális szolgálat és az egyházak felett felügyeletet gyakorló állami szerv között. Itt a változások lényege, hogy megszűnik az a fajta konkrét, egyértelmű beavatkozás az egyházak életébe, amellyel lényegében az egyházak elsorvasztásán munkálkodtunk. Tehát folyamatosan visszazorítottuk ideológiailag, politikailag, szervezetenként az egyházak működését.

Felmerülhet a kérdés: Ha ez elmarad, akkor most az eddigi szocialista állam- és társadalomépítés helyett egy kapitalista utat választunk-e, és az eddigi visszazorítás helyett egy felvirágoztatást akarunk-e szolgálni? Azzal, hogy a szocializmus építésének eddigi modelljét egy pluralista, demokratikus, szocialista modellel akarjuk felváltani, ez nem jelenti azt, hogy megkülönböztetett helyet akarunk teremteni az egyházak számára. Pusztán nem akarjuk mindenáron, minden módszerrel, naponta újra és újra olyan helyzetbe kényszeríteni, amely elsorvasztását gyorsítaná.

[...]

Nekünk az átmenet időszakában az a jól felfogott érdekünk, hogy minden egyház, amely Magyarországon működik, fejtse ki hirdetett tevékenységét, hiszen minden egyháznak a béke, a szeretet, a megértés, az alázat, a társadalom szolgálata az alapvetően meghirdetett erkölcsi, politikai alapállása. A mostani helyzetben, amikor rendkívül romló gazdasági körülmények között konfliktusszituációk szövik át a társadalmat, az egyházak rendkívül sokat tudnak tenni a társadalmi nyugalom fenntartásában, abban, hogy szervezeten tudjunk visszavonulni és újrendezni sorainkat egy reális, józan politika kialakítására, a társadalmi kibontakozás érdekében.

[...]

Tudomásul kell venni, hogy az a fajta beleszólás az egyházak ügyeibe, ami eddig jellemző volt, az megszűnik. Számunkra az állam és az egyház viszonylatában rendkívül fontossá válik két dolog: az egyik az információszerzés – az egyházak politikailag milyen irányba mozdulnak, mit kezdeményeznek –, a másik az erre alapuló befolyásoló tevékenység. Mindez azt jelenti, hogy a hálózati munkára még fokozottabb gondot kell fordítani.

Jelzet: ÁBTL 1. 11. 1. 58. d.– Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Állambiztonsági (államvédelmi) szervek szervezetével, működésével kapcsolatos iratok, Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek iratai, Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai – Eredeti, gépelt.

[1] A kádárizmus fogalmáról lásd Rainer M. János: *Bevezetés a kádárizmusba*. Budapest, 1956-os Intézet – L'Harmattan, 2011, 137–148.

[2] A kádárizmus egyházpolitikájának megközelítési lehetőségeiről lásd Tabajdi Gábor: *Újratervezett egyháztörténetek. A fővárosi keresztény ifjúsági közösségek és a kádárizmus*. In: *Újratervezések. Magyarország a jelenkorban. (Évkönyv XXIII.)*. Szerk.: Keller Márkus – Tabajdi Gábor. Budapest, OSZK-1956-os Intézet, 130–174.

[3] A „szövetségi politika” a Kádár-korszak egyik leggyakrabban használt politikai, ideológiai és propaganda fogalma volt. Az összetétel a hivatalos megnyilatkozásokban két, összemosisodó jelentéssel rendelkezett. Általános, „társadalmi” értelemben – a marxista-leninista világlátás fogalmaival – a munkás és a paraszti osztály, valamint az értelmiség összefogását jelentette. Gyakorlati politikai, „intézményes” értelemben a párttagok és a párton kívüliek viszonyát jelölte, a nem-kommunista közszerelőkkel kialakított összetett viszonyra utalt.

[4] BALOGH MARGIT: *Egyház és egyházpolitika a Kádár-korszakban. Eszmélet* 34. (1997) 69–79.; KÖBEL SZILVIA: „Oszd meg és uralkodj!” Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolata Magyarországon 1945–1989 között. Budapest, Rejtjel, 2005; *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szerk.: Soós VIKTOR ATTILA–SZABÓ CSABA–SZIGETI LÁSZLÓ. Szent István Társulat – Luther, Bp., 2010.

[5] *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989*. Szerk.: BÁNKÚTI GÁBOR–GYARMATI GYÖRGY. L'Harmattan – ÁBTL, Bp., 2010.

[6] SZABÓ CSABA: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. Magyar Országos Levéltár – Szent István Társulat, Bp., 2005.

[7] BALOGH MARGIT: *Mindszenty József. I–II*. MTA BTK, Bp., 2015; *Háló 2. Egyházvezetők 1. Káldy Zoltán, Ottly Ernő*. Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról – 1945–1990. Szerk.: MIRÁK KATALIN. Luther, Bp., 2014.

[8] TABAJDI GÁBOR: *Osztálytábló. Az egyházi elhárítás munkatársai a nyolcvanas években. Betekintő*, 2018. 3. sz. www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2018_3_tabajdi.pdf [2]

[9] UNGVÁRY KRISZTIÁN: *Egyenes út a csúcsra. Harangozó Szilveszter. Egy állambiztonsági főcsoportfőnök karrierje. Rubicon*, 2007. 3. sz. 29–35. http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::P2_PAGE_URI:tanulmanyok/kadarrendszer/ungvary_egyenesut

[10] 1982. február 2-án tárgyalta az MSZMP PB az egyházi szakadár csoportokról szóló jelentést. Lásd Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL), Az 1945 utáni munkáspártok iratai, Magyar Szocialista Munkáspárt (továbbiakban: M), MSZMP központi szervei (továbbiakban: M–KS 288), f. 5/846. 6. e.

[11] Bulányi György (1919–2010): piarista tanár, katolikus kisközösségek (a Bokor mozgalom) vezetője. Debreceni egyetemi lelkészként megkezdett közösségszervező munkája miatt már a második világháborút követően a politikai rendőrség kiemelt célszemélye lett, megfigyelése 1989-ig folyamatos volt. Egy konstruált eljárást követően 1952-ben bebörtönözték, 1960-ban szabadult. Autonóm lelkipásztori tevékenysége, teológiai nézetei, etikai alapon meghozott döntései (elsősorban a fegyveres katonai szolgálat elutasítása) miatt az egyházi vezetéssel és az államhatalommal is folyamatosan konfliktusba került. A hetvenes évekre az egyházi elhárítás belső dokumentumaiban mint a „klerikális reakció” fő reprezentánsa szerepelt.

[12] A Regnum Marianum egy 1902-ben alapított, ifjúságneveléssel foglalkozó katolikus közösség, kongregáció. A két világháború között széleskörű pedagógiai tevékenységet (kirándulások, táborozások, szakkörök, hitoktatás, internátus fenntartása, lapkiadás) folytató papok nevelőmunkájukat a formális szervezetük megszüntetése, központi házuk elkobzása (1951) után a pártállami lehetőségekhez igazodva is folytatták. A különböző intenzitással megfigyelt csoportok vezetőit három koncepció perben (1961 [3], 1965 [4], 1971 [5]) ítélték el. A Regnum Marianum közösségei azonban folyamatosan újjáalakultak. Működésük a többszörös kontroll mellett a nyolcvanas évekbe megtűrtté vált.

[13] TABAJDI GÁBOR: „Szakmai munka segítése pártpolitikai eszközökkel”. Az állambiztonsági szervek pártiratai 1956–1990. *Betekintő*, 2008. 4. sz.

[14] Az 1989. június 13-i osztályértekezletről Horváth Gyula rendőr százados által készített, június 16-i keltezésű feljegyzést ugyanebben a számunkban Vörös Géza közli *Egy parancsnoki értekezlet margójára – Az egyházi elhárítás helyzete 1989-ben* címmel. (A szerk.)

[15] RÉVÉSZ BÉLA: Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig. *Acta Juridica et Politica*, Szeged, 2003. 26–44. <http://www.rev.hu/rev/html/hu/ugynok/ceg/revesz1.html>

[16] Az illetékes szervek köre, az állambiztonság partnereinek listája az Állami Egyházügyi Hivataltól és a Külügyminisztériumtól, a Hazafias Népfronton át, a központi és megyei pártapparátusig terjed.

[17] Ez a tevékenységi kör a belső elhárítás, az alábbiakban bemutatott BM III/III-1. Osztály feladata volt.

[18] Ez a tevékenység elsősorban a BM III/I. Csoportfőnökség, azaz a hírszerzés illetékes osztályának feladata volt. Erről lásd TÓTH ESZTER: A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata 1945–1990. *Betekintő*, 2011. 2. sz. http://www.betekinto.hu/hu/szamok/2011_2

[19] Ugyanakkor a referátum szerint „honvédelmi kötelezettség megtagadása miatt” 1979-ben 120 jehovista fiatal töltötte börtönbüntetését.

[20] Az egyházi elhárítás statisztikái 399 (328 egyházi és 71 világi) hálózati személyt tartottak nyilván, felekezeti megoszlás szerint 286 római katolikus, 51 református, 26 evangélikus, 3 izraelita, 23 kisegyházakhoz tartozó és 10 szektának minősített vallási közösség „ügynökét” használhatták céljaik eléréséhez. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL), Állambiztonsági (államvédelmi) szervek szervezetével, működésével kapcsolatos iratok (továbbiakban: 1.), Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek iratai (továbbiakban: 1. 11.), Operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek iratai (továbbiakban: 1. 11. 10.) 52. d.

[21] Erről lásd BANDI ISTVÁN: A „Claudius”-ügy: a bizalmas nyomozás során kreált valóság ellentmondásai. In: *Magyar Katolikus Egyház 1956*. Szerk.: SZABÓ CSABA. A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve 2007. Új Ember, Bp., 2007, 179–206.

[22] A tájékoztatás általános rendszeréről lásd MÜLLER ROLF: Belügyi információk jelentések 1964–1990. In: *Trezor 3. Az átmenete évkönyve*. Szerk.: GYARMATI GYÖRGY. ÁBTL, Bp., 2004, 147–164.

[23] Soós VIKTOR ATTILA: *Az Állami Egyházügyi Hivatal archontológiája. Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak hivatali pályaképe*. (PhD-értekezés, kézirat.) ELTE BTK, Bp., 2015.

[24] A rendelkezésre álló állománytáblák szerint ennek a létszámnak a fele dolgozott az állambiztonság központjában, a másik fele a megyei rendőrkapitányságok megfelelő részlegén tevékenykedett.

[25] Lásd erről a pártszervek alábbi dokumentumait.

[26] A Regnum Marianum közösségi elleni perek leírását, megélésének elbeszélését lásd DOBSZAY JÁNOS: *Így – vagy sehogy! Fejezetek a Regnum Marianum életéből*. Zászlók, Bp., 1991.

[27] Az ideológiai és politikai továbbképzés fórumai, az élethosszig tartó tanulás személyes tanmenetei a kapcsolódó pártanyagokból valamint a tartóisztek személyei (fogytéki) anyagaiból nyomon követhetők.

[28] Miklós Imrének, az ÁEH meghatározó vezetőjének (elnökként 1971–1989) szoros belügyi kapcsolatairól számos visszaemlékezés beszámol, formális belügyi státuszáról jelenleg csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre.

[29] A katonai szolgálatmegtagadás mint a társadalmi ellenállás formája az egész nyolcvanas években munkát adott az egyházi elhárításnak is. (1988 áprilisában 185 fő töltötte szabadságvesztéses büntetését ilyen ügy következményeként.)

[30] Az egyházi kisközösségekről, bázisközösségekről más belügyi elemzések esetében differenciáltabb megközelítést alkalmaztak.

[31] A szakadár megbélyegzés alapja az MSZMP Politikai Bizottságának említett határozata MNL OL M-KS 288. f. 5/846. ő. e.

[32] Az állambiztonság statisztikái szerint 1982-ben a BM III/III. Csoportfőnökség (a központi szervek) egyházi területen 143 hálózati személyt foglalkoztatott. ÁBTL 1. 11. 10. 2. doboz.

[33] A katolikus püspökök szabályos időközönként megtartott kötelező látogatása a Szentszéknél.

[34] A „Hinduk” fedőnevű ügyben a nyolcvanas években a Hare Krisna vallási közösség ellenőrzése és manipulálása érdekében végeztek titkosszolgálati munkát.

[35] A jutalmazási statisztikák szerint a korszakban átlagosan évenként az állomány fele részesült valamilyen elismerésben.

Címkék:

[egyházpolitika](#) ^[6]

[MSZMP](#) ^[7]

Kiadás: 18. évfolyam (2018) 6. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/a-kadarizmus-egyhazpolitikaja-a-partdirektivaktol-a-titkosszolgalmati-akciokig>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/a-kadarizmus-egyhazpolitikaja-a-partdirektivaktol-a-titkosszolgalmati-akciokig>

[2] http://%20www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2018_3_tabajdi.pdf%0d

[3] <https://hu.wikipedia.org/wiki/1961>

[4] <https://hu.wikipedia.org/wiki/1965>

[5] <https://hu.wikipedia.org/wiki/1971>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egyhazpolitika>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mszmp>